

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/46/310-313>

Pərvin Həsənova

Azərbaycan Dillər Universiteti

<https://orcid.org/0009-0006-1234-4160>

prvinhsnova4@gmail.com

Virciniya Vulfun estetik baxışlarının formalaşmasında rus ədəbi mühitinin təsiri

Xülasə

Məqalədə, XX əsr ingilis ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Virciniya Vulfun estetik baxışları və rus yazıçılarının onun ədəbi üslubuna və fəlsəfi dünyagörüşünə təsiri məsələsi araşdırılır. Onun əsərlərində şüur axını texnikası və psixoloji dərinliklə xarakterizə olunan Vulfun modernist yanaşması rus ədəbiyyatı ilə tanışlığından təsirlənmişdir. O, F. Dostoyevski, A. Çexov, L. Tolstoyun əsərlərini dərin maraqla oxumuş, onların introspektiv obraz yaratma üsulları, qeyri-ənənəvi narrativ texnikaları və bədii baxışları ilə səsləşmişdir. Vulfun bədii-estetik fikrində rus ədəbi nümunələrinin emosional intensivliyi və ekzistensial dərinliyi ilə bağlı heyranlığı əks etdirilir ki, bu da roman janrının inkişafında yeni perspektivlər açmışdır. Bu aspektdə V. Vulfun yaradıcılığı hələ də xüsusi tədqiqat obyektı olmayıb. Məqalədə bu təsirin əsas aspektləri təhlil edilir və Virciniya Vulfun eksperimental nəsrində rus ədəbiyyatının prinsiplərinin necə özünü göstərdiyi vurğulanır.

Açar sözlər: *Virciniya Vulf, modernizm, rus ədəbiyyatı, estetik baxışlar, şüur axını*

Parvin Hasanova

Azerbaijan University of Languages

<https://orcid.org/0009-0006-1234-4160>

prvinhsnova4@gmail.com

The Influence of the Russian Literary Environment on the Formation of V. Woolf's aesthetic views

Abstract

The article examines the aesthetic views of Virginia Woolf, a prominent representative of 20th-century English literature, and the influence of Russian writers on her literary style and philosophical worldview. Woolf's modernist approach, characterized by the stream-of-consciousness technique and psychological depth in her works, was influenced by her acquaintance with Russian literature. She read the works of F. Dostoevsky, A. Chekhov, L. Tolstoy with deep interest, and resonated with their introspective image-making methods and unconventional narrative techniques and artistic views. Woolf's artistic and aesthetic thought reflects her admiration for the emotional intensity and existential depth of Russian literary examples, which opened up new perspectives in the development of the novel genre. In this aspect, V. Woolf's work has not yet been the object of special research. The article analyzes the main aspects of this influence and emphasizes how the principles of Russian literature are manifested in Virginia Woolf's experimental prose.

Keywords: *Virginia Woolf, modernism, Russian literature, aesthetic views, stream of consciousness*

Giriş

XX əsr ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən hesab olunan Virciniya Vulf ədəbiyyatşünas, publisist, esseist kimi böyük şöhrət qazanmışdır. Virciniya Vulfun ədəbiyyatşünas kimi fəaliyyəti müxtəlif mövzularda məqalələr, ədəbi resenziyalar, eləcə də yazıçının estetik baxışlarını ifadə edən esselər, məktublar və gündəlik qeydlərin toplusuna çevrilmişdir. Onun estetik

baxışlarının formalaşmasında ailəsi və intellektual mühit, feminist baxışları, psixologiya, müharibələr və dövrün qeyri-müəyyənliyi kimi mühüm amillər təsir etmişdi. Londonda Bloomsbury qrupuna üzv olan Vulf, qrupda John Maynard Keynes, Lytton Strachey, E.M. Forster, Roger Fry kimi şəxsiyyətlərlə yaxın münasibət qurur. Bu mühit onun ədəbi-estetik fikrini və modernist eksperimentlərini formalaşdırdı. Vulfun tənqidi irsi, onun sələflərinin və müasirlərinin sənəti haqqında mühakimələrinin dərinliyi və orijinallığında özünü göstərən incə şəxsiyyətinin təkrarolunmaz cazibəsi, istedadının nüfuzedici gücü və erudisiyasının genişliyi ilə seçilir...” (Məhəmmədfatehli, s. 39).

Tədqiqat

V. Vulf ədəbiyyatda ənənəvi süjet və zaman anlayışlarını dəyişdirərək insan təcrübəsini daha dərin və subyektiv şəkildə ifadə etməyə çalışırdı. O, XIX əsrin realist və naturalist ənənələrindən uzaqlaşaraq, Ceyms Coys, Marsel Prust, Gertruda Şteyn kimi modernist yazıçıların təsiri altında yeni ifadə formaları axtarmağa, şüur axını texnikasını tətbiq etməyə başladı. XX əsrin əvvəllərində Z. Freyd, Uilyam Ceyms kimi psixanalitiklər insan şüurunun assosiativ olduğunu göstərdilər. Məhz bu ideyalar Vulfun şüur axını texnikasını inkişaf etdirməsinə, xarici ünsürlərdən daha çox, insanın xüsusilə də qadınların daxili düşüncələri və hisslərini təsvir etdirməsinə səbəb oldu. Şüurun parçaları arasında, obrazların nitqində müəllifin hissləri, emosiyaları, qorxuları, travmaları duyulur (Davison, 2012, s. 165). Ümumiyyətlə, V. Vulfun yaradıcılığında feminist məsələlər böyük yer tutur. Bu baxımdan onun “mini-roman” adlandırılan “Özünə aid bir otaq” (1928) essesi maraqlıdır. “Üç Qvineya” (1938) romanı ilə birlikdə bu esse dünya feminist ədəbiyyatının əsas əsərlərindəndir. Bu əsər, “Şekspir qadın olsaydı nələr baş verərdi”, kişilər tərəfindən qiymətləndirilməyən və əzilən bu insanın həyatına necə son qoyacağından bəhs edən ədəbi fikirlər toplusudur. Burada Vulf qadınların cəmiyyətdəki yeri, onların dünyagörüşünün kişilərdən fərqlənən unikalılığı, ailə və nikah probleminin gender aspekti və eləcə də bütün yaradıcılığı boyu onu narahat edən sualları dərinlən araşdırır. Onun həyatının şəxsi motivləri, taleyinin mürəkkəb dönüşləri, xarakterinin qeyri-adi təbiəti ilə birləşərək ona həm bədii, həm də ədəbi-tənqidi, publisistik yaradıcılıq üçün ən zəngin materiallar verirdi. Bədii yaradıcılıqda olduğu kimi, bu sahədə də yazıçı özünü müxtəlif forma və janrlarda ifadə etmişdir. O, öz fikir və mülahizələrini məqalələrdə, esselərdə, resenziyalarda, məktublarda və gündəlik qeydlərində təcəssüm etdirirdi. Romanlarından heç də az maraq doğurmayan yazıçının tənqidi yaradıcılıq irsi, onun bədii üslubunun müəyyən məqamlarına, estetik prinsiplərinə, ümumiyyətlə, bədii dünyagörüşünə çox böyük təsir edir (Bell, 1982).

2. Virciniya Vulfun bədii üslubu və modernist yanaşma.

V. Vulf bir çox ingilis yazıçıları – C. Osten, U. Skott, C. Dikkens, Bronte bacıları, D. Lorens, M. Prust və bir çox başqaları haqqında da yazmışdır. V. Vulfun ədəbi tənqidi yaradıcılığını yüksək qiymətləndirən N. Mixalskaya yazırdı ki, bu, “1910-1930-cu illərdə İngiltərənin mədəni həyatının ən mühüm cəhətlərindən biri idi; onun rezonansı bu gün də hiss olunur”. O, daha sonra qeyd edirdi ki, “Vulfun yeni bədii təfəkkürün formalaşmasında verdiyi töhfə geniş şəkildə tanınır. Vulfun tənqidi irsi onun sələflərinin və müasirlərinin sənəti haqqında mühakimələrinin dərinliyi və orijinallığında özünü göstərən incə şəxsiyyətinin təkrarolunmaz cazibəsi, istedadının nüfuzedici gücü və erudisiyasının genişliyi ilə seçilir...” (Vulf, 1983, s. 339).

XIX əsrin II yarısından başlayaraq ingilis ədəbiyyatı tarixində yazıçının xarakter yaratma və daxili aləmini təsvir etmə prinsipləri axtarılmağa başlandı. Bu yeni cərəyanlar, realist istiqamətdə yazan yaşlı nəsillə modernizmə meyl edən gənc yazarlar nəsli arasında mübahisələrə səbəb olurdu. Virciniya Vulf bu mübahisədə fəal iştirak edərək, özünün məşhur “Müasir fantastika” məqaləsində “ədəbi xarakter”lə bağlı fikirlərini bildirmişdi. Xarakterin hər hansı bir ədəbi əsərin əsasını təşkil etdiyini dərk edərək o, belə bir fikri ifadə edir ki, xarakter sosial şərtləndirilmiş kateqoriya olmaqla, eyni zamanda, xarici amillərdən birbaşa asılı olmayan bir sıra spesifik psixi xüsusiyyətləri özündə birləşdirir.

V. Vulf qeyd edir ki, reallığın ağlabatan, müfəssəl reproduksiyası heç də həmişə dünyanın vahid bütövlüyünün, obyektiv mənzərəsinin yaradılmasına gətirib çıxartmır. Bu səbəbdən, G. Uells, A. Bennett kimi ədibləri “materialist” adlandırır, onları xarakterin sosial aspektinə diqqət yetirərək, psixoloji tərəfi, “ruh”u bir kənara qoyduqlarına iradını bildirirdi. Onun fikrincə, XIX əsr romanı xarici hadisələrə və süjetə həddindən artıq önəm verirdi. Vulf fərdin subyektiv təcrübəsini ön plana

çəkirdi. Yazıçı, "Müasir bədii nəsr" adlı əssəsində qeyd edirdi ki, "həyat bir işıq topasıdır" və yazıçı bu parlaq anları parçalanmış şəkildə əks etdirməlidir. Çünki, ədəbiyyat, həyatın mürəkkəb və qeyri-xətt üzrə axışını olduğu kimi çatdırmalıdır (Vogue, 1886).

3. Rus ədəbiyyatının Virciniya Vulf yaradıcılığına təsiri.

Virciniya Vulfun müasir reallığı dərk etmək üçün yeni, daha adekvat metod axtarışı "ənənəvi mətnə inamsızlıqdan" başlayır. O, ənənəvi realist romandan uzaqlaşaraq, insanın daxili dünyasını və fəlsəfi, psixoloji reallığını ifadə etməyə çalışırdı. V. Vulfun rus ədəbiyyatına xüsusi marağını oyadan xüsusi məqam da məhz budur (Woolf, 1967). XIX əsrin ortalarından etibarən rus realizmi sosial kəskinliyini itirmədən fəlsəfi suallara yaxınlaşdı, insan varlığının əbədi problemlərini ortaya qoydu. Bəşəriyyətin ən dərin problemləri və "harmoniya" axtarışlarına baş vurdu. Bu, rus yazıçıların ətrafdakı reallığın natamamlığı ilə toqquşmalarına gətirib çıxardı və bu natamamlıq təkcə insanlar arasındakı ictimai münasibətlərdə deyil, həm də insan təbiətinin özünün disharmoniyasında özünü biruzə verirdi. Bu problemlər Dostoyevski, Turgenyeu, Tolstoy və Çexovun qəhrəmanları arasında kəskin şəkildə yayıldı. Onların hər biri özünəməxsus şəkildə insan varlığının mənası ilə bağlı sualları ortaya qoydular və birlikdə ictimai münasibətlərin, insan təbiətinin natamamlığını və varlığın təməl əsaslarını kəskin şəkildə dərk etdilər. Vulfun fikrincə, Turgenyeuvin ən böyük nailiyyəti "fakt və ona baxış", yəni müşahidə və dərk etməni, hadisələri və onların şərhini birləşdirə bilməsidir. "O, böyük realistdir və onun realizmi poeziyanın təbii nəfəsini daşıyır... onun düşüncələri və duyğuları vəhdət təşkil edir, həyatı şərh edir, eyni anda həyatın ab-havasını, cazibəsini, sirrini həmişə qoruyub saxlamağı bacarır" (Woolf, 1967, s. 10).

Avropada artıq 1870-ci illərdə xalqın mənəvi-əxlaqi təcrübəsini əks etdirən, roman, povest və dramaturgiya sənətini yeni zirvələrə qaldıran rus ədəbiyyatının unikallığına və dərinliyinə diqqət çəkirdi. Bir çox tədqiqatçılar, məsələn, görkəmli fransız ədəbiyyatşünası E.M. de Vogüe böyük rus yazıçıların təsirinin Qərbin "tükənmiş sənəti" üçün faydalı olacağını proqnozlaşdırırdı (Urgan, 1995). Rus yazıçıların romanlarında fərdlərin daxili mübarizəsi və düşüncələrinin mürəkkəbliyi Vulfun psixoloji nəsr anlayışına yaxın idi. O, F. Dostoyevskinin əsərlərindəki bu dərin introspektiv yanaşmanı yüksək qiymətləndirirdi. "Dostoyevskidən daha çox" (1917) əssəsində Vulf, əsərlərinin ingilis dilinə tərcümələrindən ibarət yeni kitabı və rus yazıçısı haqqında biliklərini də paylaşır. "İngilis yazıçısı üçün rus ədəbiyyatı təkcə bütövlükdə dünya mədəniyyətinin tərkib hissəsi deyil. Bu, Viktorian dövrünün təhsil və tərbiyə sistemlərinin qüsurlarını xüsusi aydın şəkildə görməyə imkan verən bir filtdir, həm də insanı sinfi təbəqələrə bölməkdən başqa bir şey bacarmayan Britaniya cəmiyyətinin sərt kasta iyerarxiyasının adi ingilislərin dünyagörüşünə göstərdiyi dağıdıcı təsiri aydınlaşdırır" (Woolf, 1924, s. 234–238).

Viktorian ənənəvi ingilis romanı ilə tərbiyə olunan oxucu qəhrəmanın psixologiyasına, onun daxili dünyasına, rus romanına, xüsusən Dostoyevskinin əsərlərinə bu qədər səciyyəvi olan diqqəti o qədər də başa düşmürdü. Vulf isə rus ədəbiyyatının insanı dərk etmək üçün yeni imkanlar, qəhrəman xarakterini canlandırmaq üçün yeni prinsiplər ortaya qoyduğunu söyləyirdi. Hətta o, rus mədəniyyətinin mahiyyətinə və rus milli xarakterinə daha dərinlən nüfuz etmək üçün rus dilini öyrənməyə başlayır. Virciniya Vulf yazırdı: "...bu ruslar necədir, hə? Onlar bizi içimizi belə görürlər, biz hər şeyi örtürük (Quliyev, 2012). Çuxura gül qoyuruq, yoxsulluğu – qızılla, məxmərlə örtürük... – amma siz onları aldada bilməzsiz" (LiveLib). Vulf İngiltərə və Rusiyanın gənc nəsilərini bir-birinə zidd qoyur, Viktoriya təhsilinin quru pragmatizmini vurğulayır. O, həmçinin "Rus nöqtəyi-nəzərindən" və "Turgenyeuvin romanları" məqalələrində rus ədəbiyyatının və rus yazıçıların unikallığından danışır, rus ədəbiyyatının təkcə onun yaradıcılığına deyil, bütün Qərbi Avropa ədəbiyyatına təsirini vurğulayır (Mikhalskaya, 2006). V. Vulf personajların yaradılmasında rus ənənəsinə sadıqlığını vurğulamasına baxmayaraq, E.M. Forster "Əbədi məhsul" (1936) adlı əssələr toplusunda Tolstoyun "Müharibə və sülh" əsərindəki personajların təbii, davamlı inkişafını, Virciniya Vulfun "Missis Dalloway" əsərində "fəsilələrlə" təsvir olunan "varlıq anları" ilə müqayisə edir. Bu sual həm də qeyd olunan mövzunun öyrənilməsində ən perspektivli suallardan biridir. Burada V. Vulfun yazı üslubunu çox obrazlı şəkildə "duyğular, təxəyyül, sonsuz assosiasiyalar dünyası", "ani təəssüratı, zamanın gedişini, müxtəlif duyğuları ötürmək bacarığı, reallığı çatdırmaq. N. Mikhalskaya qeyd etdiyi kimi, "ışıq oyununu seçmək, səslərin simfoniyasını eşitmək, küləyin nəfəsini duymaq, hisslər dünyasını göstərmək deməkdir" (Vulf, 1983, s. 338).

Nəticə

V. Vulfun yaradıcılığına birbaşa təsir göstərən amillər arasında rus ədəbi ənənələri – “mənavi” “materiallar” üstünlük təşkil edir. Vulf üçün bu, Viktorian dövrünün pisliklərini, insanın sinfi təbəqədən başqa bir şey olmadığı Britaniya cəmiyyətində kasta iyerarxiyasının zərərli təsirini xüsusi aydınlıqla göstərmək yolu idi. V. Vulf sosial varlıq çərçivəsində insan şəxsiyyətinin dəyişməsinə xüsusi maraq göstərir, insan və tarix, insan və kainat, həyat və ölüm, xeyir və şər kimi kateqoriyaları fərqli perspektivlərdən araşdırırdı. Yazıçı bu xüsusiyyətləri rus ədəbi nümunələrində fundamental problemlərin bədii ifadəsi kimi dəyərləndirirdi.

Beləliklə, elmi tədqiqat ədəbiyyatında epizodik olaraq dəfələrlə müzakirə olunan Virciniya Vulfun yaradıcılığı ilə rus ədəbiyyatı arasındakı əlaqə problemi, bu mövzunun bütün aspektlərinin kifayət qədər ətraflı təhlilinə çevrilə bilər. Rus ədəbiyyatında mənaviyyat və etik dilemmanın mürəkkəbliyi, həyatın mənası haqqında düşüncələr, daxili böhran, drammatizm Vulfun əsərlərində rast gəldiyimiz oxşar mövzularla səsleşir. Rus yazıçılarının yaratdığı xarakterlər, onların psixoloji dərinliyi və həyatın keçiciliyini əks etdirmək bacarığı, Virciniya Vulfun yaradıcılığında zaman və şüurun subyektiv təzahürlərini araşdırmasına güclü təsir göstərmişdir. Bu da öz növbəsində həm rus, eləcə də Vulfun modernist üslubunda fərdin daxili dünyasının mürəkkəbliyini ön plana çıxarmağa imkan verir.

Ədəbiyyat

1. Bell, O. E. (1982). *The diary of Virginia Woolf*. London: The Hogarth Press.
2. Davison, C. (2012). *Virginia Woolf and the Russian oxymoron*. In D. Ryan & S. Bolaki (Eds.), *Contradictory Woolf. Selected papers from the twenty-first annual international conference on Virginia Woolf (229–242)*. Clemson University Digital Press.
3. Məhəmmədfətəhli, G. (n.d.). “*Şüur axını*” və mətn hermenevtikası (*Virciniya Vulfun “Missis Dellouy” romanı əsasında*). *Poetikaizm*, (1), 162–166.
4. Mikhal'skaya, N. (2006). *Istoriya angliyskoy literatury*. Moskva: Akademiya.
5. Quliyev, Q. (2012). *XX əsr ədəbiyyatşünaslıq konsepsiyaları*. Bakı.
6. Urgan, M. (1995). *Virginia Woolf*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
7. Vogue, E. (1886). *Le roman russe*. Paris: Plon.
8. Woolf, V. (1924). *Mr Bennett and Mrs Brown*. London: The Hogarth Press.
9. Woolf, V. (1967). *A glance at Turgenev*. In *Collected essays (Vol. III, 314–316)*. London: The Hogarth Press.
10. Woolf, V. (1967). *The novels of Turgenev*. In *Collected essays (Vol. IV, 8–18)*. London: The Hogarth Press.
11. Vulf, V. (1983). *O russkoy literature*. *Voprosy literatury*, (11), 188–207.
12. LiveLib. (n.d.). *Kakovy eti russkiye? A vidyat nas naskvoz': Virdzhiniya Vulf o russkoy literature*. Retrieved from <https://www.livelib.ru/articles/post/73246-kakovy-eti-russkie-a-vidyat-nas-naskvoz-virdzhiniya-vulf-o-russkoj-literature>

Daxil oldu: 27.12.2024

Qəbul edildi: 24.03.2025